

„A beszélgetés folytatódik”

Hommage à Molnár Tamás

Molnár Tamás, akit Akadémiánk posztumusz tiszteleti tagként tart számon, június 26-án lett volna százszünetes. 2010 nyarán bekövetkezett halála miatt a köztestületi Magyar Művészeti Akadémiának nem lehetett tagja, nem érthette meg, hogy 2011-ben az egyesületi Művészeti Akadémia személyi tagságára alapozottan létrejöhetett az alkotmányos köztestület.

Az alábbiakban alapvetően az *Akadémiai beszélgetések* I. kötetére – amely füzetecske 2000-es kiadású, Bertha Bulcsuné Nagy Franciska szerkesztésében jelent meg, ebben olvasható Molnár Tamás 1994-es bemutatkozó, valamint 1995-ös székfoglaló előadása is –, továbbá, ezen túl az egyesületi MMA irattárában fellelhető iratokra és hanganyagokra támaszkodtam (a kazetták igazi szalonhangulatot őriztek meg); így nem csak a résztvevők (szerzők) és szerkesztők által készített-jóváhagyott szöveggel dolgoztam, azaz elsődleges és másodlagos forráskutatással, továbbá az oral history módszertanával, a hanganyagot összevettem a korábbi nyers, illetve a kiadott szöveg-változattal.

Molnár Tamás életrajzát nem részleteiben mutatom be, hiszen az feldolgozott, az érdeklődők számára elérhető, ezért csak ívet mutatok fel, amely alapján, azt gondolom, teljesen kézenfekvő lesz a Magyar Művészeti Akadémia közösségéhez tartozása.

Idén százegy esztendeje, hogy aláírták, aláírtuk a trianoni békediktátumot. Molnár Tamás életének keretét ad ez a poszttrianoni száz év, még akkor is, ha már több mint tíz éve nincs velünk; mert bár Budapesten született, 1921. június 26-án, de iskoláit az addigra Romániához tartozó Nagyváradon végezte – annak okán, hogy a család a „kis Pece-parti Párizsba” költözött. Ez a tapasztalás a későbbiekben segítette Molnárt az otthonváltásokban, a kulturális környezetváltásban/változtatásban való természetes viselkedésben, de ifjúkorában akadályozta is, mivel a nagyváradi tanulmányok ellehetlenítették, hogy Magyarországon folytathassa egyetemi tanulmányait. Ezért került Brüsszelbe, ahol felsőfokú tanulmányokat folytatott, s ahonnan a II. világháború végén – mint a németek

által megszállt Magyar Királyság külföldön tartózkodó állampolgárát – Dachauba hurcolták. A koncentrációs tábor amerikai felszabadítását követően – megélhetés okán – Közép-Európában utazgatott; ekkorra kötődése Budapesttel már erősen meggyengült: Molnár Tamás egyke volt, Budapesten élt szülei házába a háborúban bombatalálat érte, az épület maga alá temette a szülőket, így ifjú emberként egyedül maradt a nagyvilágban. Belgiumi egyetemi tanulmányai befejeztével Amerikába ment, ott kezdett el dolgozni, majd a Columbia Egyetemen filozófiai doktorátust szerzett.

Ha a személyéhez kötődően az előző évezred utolsó évszázadának korszakhatár-eseményeiről beszélünk, akkor fontos kiemelni: 1956-ig Molnár Tamás nem tartott szoros kapcsolatot a magyar emigrációval; a forradalom és szabadságharc után kéri föl emigrációs közösségek előtti beszédek megtartására, továbbá az amerikai közönségnek is szóló helyzetelemzésre, értelmezésre. Mindez – évtizedes távlaton is túl – ahhoz vezetett, hogy részese, mondhatni, egyik szellemi előkészítője volt a Szent Korona hazakerülésének.

Ezeket – akár szellemtörténeti értelemben is – részletezi, feldolgozza Mezei Balázs egy írása,¹ emiatt itt csak jelzem: természetesnek mondható az, hogy a 89–90-es társadalmi-politikai-gazdasági átalakulás idején az Egyesült Államokban élő – de Európában, Spanyolországban már majd negyedszázada házat fenntartó – magyar filozófus a hazatérés, pontosabban a rendszeres és hosszan tartó hazalátogatások gyakorlatát megkezdte: idővel már az év felét (a közepétől az év végéig) Magyarországon töltötte.

Magyarországon a vele készült első itthoni sajtóbeszélgetést az *Élet és Irodalom*² közölte, 1989–1990-tól a *Hitelben*, a *Vigiliában*, az *Új Magyarországnak*, a *Jelben* publikált – ha csak a legtöbbet vele interjú készítő vagy írásait megjelentető lapokat, folyóiratokat vesszük –, 91-ben adták ki első magyar nyelvű kötetét, a 90-es évek végétől rendszeres szerzője volt a *Havi Magyar Fórumnak*,³ tanított az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen is.⁴

¹ MEZEI Balázs: *Molnár Tamás (1921–2010) pályarajza = Valóság*, 2012, 12. sz., 1–13.

² Uo., 3.

³ Uo.

⁴ PETŐ Zoltán: *Molnár Tamás = Nemzeti Közzolgálati Egyetem Molnár Tamás Kutatóintézetének honlapja* <https://mtki.uni-nke.hu/a-kutatointezet/molnar-tamas> (letöltve: 2021. 06. 15.)

Részéről valóban természetes, talán nem túlzás azt állítani: kötelességszerű volt hatást gyakorlóan integrálódni a modern magyar világba; személyes kapcsolatai közé tartozott hazánk jelenlegi miniszterelnöke is, így, a Molnár-féle konzervativizmussal – ami a mai neokonzervativizmus folyója mellett csörgedező vékony erecske – a magyar tudományosságon túl a honi közélet is találkozhatott, megismerhette a gondolkodót és gondolatait.

Engem is tanított a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Az 1997–98-as tanév őszi szemeszterében politika-filozófia című – és témájú – speciálkollégiumot hirdetett meg; emlékeim szerint négyen vettük fel a tárgyat. Molnár Tamás professzor úrral rendszeresen, hosszasan vitatkoztunk, ezek a diskurzusok többnyire az előadások után is folytatódtak. Ki kellett mennünk a teremből: sétáltunk a folyosón, majd az épületek között a parkoló felé; öt hétről hétre autóval hozták a campusra. Az egyik alkalommal – kapcsolódva az órán elhangzottakhoz – a létéhierarchia kérdésköréről beszélgettünk, s volt – az övétől eltérő – tanonci véleményem. Már a sofőr is kiszállt az autóból, jelezve: régóta vár. Végül Molnár tanár úr – a rá egyébként jellemző, szomorkás arckifejezését felülíró, nevető szemekkel rám nézve azt mondta: „Tamás, értem az érveit, jók, de szerintem az enyéme is azok. Ezért kérem, fogadja el, hogy én már egy öreg professzor vagyok, majd, ha ön is öreg professzor lesz, akkor hozzám hasonlóan fog ragaszkodni az álláspontjához.”

Átérve az egyesületi Magyar Művészeti Akadémia és Molnár Tamás kapcsolatára, elmondható, a filozófus professzor két előadást tartott.

Molnár Tamás bemutatkozó előadása a Magyar Művészeti Akadémián 1994. október 13-án volt, ennek címe: *Lehet-e filozofálni manapság?*

Már a cím is sejtette a Molnár Tamás-i szemléletmódot: filozofálásról szólt, ez már a filozófia tudományos (diszciplináris) megközelítésétől való ellépés finom jelzése volt. A rövid előadás – amelyre épült az este beszélgetése – lényege, hogy manapság – és nagyjából másfél évszázados előzménnyel – az egyetemi, a hivatalos filozófiatudomány ellentmond a filozófia örök feladatának, a valóság megismerésének, amit korunkra a filozófusok – az előadó álláspontja szerint – nem tesznek alapvető feladatukká.

Azt mondja, Jacques Maritain késői álláspontjára utalva, hogy tulajdonképpen nincs is filozófia, mert azok a személyek, akik ezt művelik – itt emeli be az általa központiként használt ideológiafogalmat – valójában nem

filozófusok, hanem ideológusok, ideologizálnak. Itt, utalva Maritainre, azt mondja: idesofiai tevékenységet folytatnak; „saját széplelküket és személyiségüket kutatják”. Molnár szerint: „a szubjektivista filozófia [...] mindig is kísértése volt az embernek, de tulajdonképpen ez egy helytelen dolog, nem lehet szubjektíven filozofálni.”⁵

Molnár Tamás gondolkodásának alapját a hagyományosan vett realista metafizika adta, azaz a külvilág tőlünk függetlenül létezik, valamint megismerhető (de az emberi megismerés korlátosságát is vallotta, például Isten esetében). Filozófiai antropológiai kiindulópontja pedig az emberi természet állandósága volt, ezért is vetette el a változás alapján újra és újraírandó társadalmi szerződéseket. A fejlődés fogalmához is kritikusan viszonyult, hiszen a fejlődésemleletek egy hibás alaphelyzet mögöttes feltételezéséből indulnak ki (abból, hogy az Isten által teremtett világ hibával bír, rossz), s hiszik, hogy az ember képes ezeket a hibákat kijavítani (ezt Molnár, aki az embert mint teremtményt fogta fel, alaptalan, gőgös elbizakodottságként értelmezte).

...a kanti ismeretelmélethez vezette vissza a törést.

Ezen nézetek alapján-mentén előadásában Molnár professzor – a filozófia történetéről szólva – a kanti ismeretelmélethez vezette vissza a törést, aminek oka egyfelől, hogy a filozófia eltávolodott a valóság megismerésének a lehetőségétől azáltal, hogy a megismerés mikéntjét alapvetően szubjektivizálta, a másik ok pedig a metafizika zárójelbe kerülése volt. Azt mondja Molnár Tamás, hogy aki ma filozofál, az a regényíró, a költő, a zeneszerző és általában azok, akiknek hivatalosan semmi köze a filozófiához, vagyis ők teremtik meg – a molnári szóhasználatul szólva persze csak a „jó regényíró”, a „jó költő” – „azt a világot, amelyben van valóság, és a valóság köré építik a saját művüket, műveiket”, és nem azok, akik magukat filozófusnak nevezik, és ezt „a címkét büszkén, sőt gőgösen viselik”⁶

Molnár professzor szerint: „Az eredendő bűn[t] a mai modern és kortárs filozófiában, az persze Immanuel Kant...” Kanttal az antik görög és a középkori keresztény filozófia metafizikai alapozottsága elveszett, azóta a böl-

⁵ A jegyzőkönyvek idézésekor nem jelölöm az oldalszámot. Mint a bevezetőben jeleztem, az MMA irattárában fellelhető forrásokra (iratokra és hanganyagokra) támaszkodtam.

⁶ Itt mindenképpen jelezni kell – de csak jelezni tudom, mert szétfeszítené az írás kereteit –, hogy Molnár pozitívként értékelte ezt a helyzetet – a művészek filozofálását –, mindez alapvetően eltér attól, amit kortársa, Arthur C. Danto gondolt és írt a művészetről, annak a végéről és arról: *Hogyan semmizte ki a filozófia a művészetet?*

cselet „kering Kant körül, és próbálja nem megcáfolni, [...] adalékok Kant filozófiájához” – mondta az előadó (kritikájába vonva a Bécsi Körön túl Bertrand Russellt, Edmund Husserlt, Martin Heideggert is). Ezt követően a kanti Ding an sich – azaz „a dolog önmagában”, amely a tudattól független és teljességében nem megismerhető – fogalma köré építette a valóság filozófia általi elvesztésének történetét, felsorolva – hozzákötve gondolkodókhoz –, hogy szerinte ez (a Ding an sich), amely fogalmakkal, fogalmakban él tovább: Hegelnél ez a történelem, Marxnál ez az osztály nélküli társadalom, Émile Durkheimnél a társadalom, Bergsonnál a biológia, az evolucionizmus, Freudnál pedig a tudatalatti fogalma; az ezek köré épülő elméletek lehetetlenítik el a valóság megismerését.

Az előadó szerint a filozófusok az én felé fordulnak, és ebbe záródnak bele, ebben vesznek el, ahogyan Husserl koncepciójával kapcsolatban mondja: „figyelem magamat, ahogyan figyelem a világot – de hát ez megint csak én vagyok, ez nem a világ”.

Ez persze jellemző a művészekre is. A világ ezek szerinti (másfél évszázada tartó) értelmezése – Molnár többször használja ezt a jelzőt – fals.

A szubjektivitáskritikáját itt kapcsolta össze társadalomfilozófiai gondolataival, a szerződéselméletek bírálatával, egy „fals Ding an sich”-ként értelmezve a konszenzus fogalmát. Azt mondja: egy az egyben el nem fogadott konszenzusok alakultak ki a modern (demokratikus) társadalmakban, amely miatt mindenki visszahúzódik, elfogadva azt a közöset, ami olyan módon lesz mindenkié, hogy valójában senki nem érzi teljesen magáénak. Ebben a helyzetben a régi társadalmi intézmények – amelyek állandóan jelen voltak, de történeti koronként változhattak – feloldódnak – mondja az előadó.

Molnár Tamás kapcsolódóan jelzi: a változás létét nem tagadta sohasem; de az egyéniesség (az én és a – túlhangsúlyozásából fakadóan kialakult – gőgösség), valamint a változás fogalmainak kiemelése – az övével ellentétben – az örök törvények feltételezésétől eltávolító szellemi pozíciót jelent. Az előadó professzor szerint ezen álláspont eredménye, hogy az emberek az örök törvényekkel szemben vagy azokat felejtve újra és újra megállapodásokat (társadalmi szerződéseket) kötnek (az egyénileg értelmezett világok konszenzusfogalma „porladó, porhanyós”; és ennek a szellemi folyamatnak a végeredménye a Derrida-féle dekonstrukció, amely szerint mindenki más, azaz saját nyelven beszél, ír, az új Ding an sich, a nyelv).

A tengeren túli filozófiára vonatkozóan kijelenti: „... hozzátesszem, mondjuk, az amerikai filozófiát, amelynek mindig egy szociológiai zamata van, vagyis tulajdonképpen nem a megismerésről van szó, William James, John Dewey és a jelenlegi filozófusok, Richard Rorty, John Rawls, ezek mindegyike..., vagyis egyike sem filozófus,

hanem mindegyik, mondjuk, társadalomtudós, tehát átsiklanak, de a kanti filozófia felhatalmazza őket...”, és így folytatja a felsoroltak munkásságáról, illetve a kortárs filozófiai fősodorról szóló értékelését: „tulajdonképpen ideológia, mert a jelennel foglalkozik, és a jelent analizálja [...] átviszik az egész filozofálást a társadalomra”, amely – ezek felfogása szerint – tér-idő, ok-okozat mentén értelmezett szubjektumok összessége.

És bár lehet, hogy e szemlélet és szellemi működés a világ szubjektum felőli megközelítéséből kiindulhat, alapot nyerhet, de mindezt Molnár Tamás nem tartja filozófiai tevékenységnek (filozofálásnak). Az előadás összegzésében az mondja: minden tudomány lett, de az alapnélküliség állapotában, a „filozófia viszont az absztrakció labirintusában tévelyeg”. „Mindkettő veszített a Kant által készített alkun.”

Az *Akadémiai Beszélgetések 1.* kötetében az előadás rövidítetten került kiadásra, a hozzászólások adják a szöveg egész nagyobb részét. A hozzászólások sorát Supka Manna kezdi. A tehetség és a zsenialitás fogalmi kerülnék elő, itt a molnári „jó művész” fordulatra is visszautal a hozzászóló (az elméletészek általi művész és művészeti kánonalkotás gyakorlatát megkérdőjelezve). Előjön a tanítástanulás (a művészeteknél is meglévő mesterségbeli tudás átadásának), a mester és tanítvány viszonyának, a művészeti közösségeknek a kérdése is, ekkor Gerzson Pál – többek között – az anatómia példáját hozza elő – Barcsayt idézve –: tanulj meg, és felejtsd el.

Gyurkovics Tibor értékeli végül a témaválasztást és az elhangzott előadást: „Én nagyon gyérnek tartom azt, amit a XX. századig élő ember megismert és megismerhetett. A semmivel határos. [...] Úgy érzem, nagyon jó ez a cím, hogy lehet-e filozofálni, azt az érzetet kelti, hogy rengeteg kategóriát állítunk föl, és ezekben a zseniális dobozokban elhelyezzük a mi ismereteinket, tanulmányainkat, emléképeinket, satöbbi. Ez illuzórikus dolog. Nagyon szép, mert óriási tárat nyit abban, amiben kutakodunk, de a biztos valóságához, a világhoz, a világ mibenlétéhez szinte semmi köze.”

Az illúzió fogalma körül folyik tovább a beszélgetés. Gyurkovics – itt egyetértenek Molnárral – nem tagadja a valóságot, szerinte a valóságkeresés – ami az összes emberi tevékenységet mozgatja, így a művészetet és a filozófiát is –: illúzió. Ahogy mondja, a filozófus ellenvetésére válaszul: „Az illúzió az nem hamis. Az illúzió az az, aminek reális ingere van, és abból én következtetek. Nem hallucináció, illúzió.”

A beszélgetés végén Gyurkovics Tibor személyes vonatkozású megjegyzésével egyértelművé teszi, miért ő volt a háznagy Molnár Tamás előadásakor, baráti viszonyban vannak, Amerikában is volt már vendége Molnár Tamásnak.

Az előbbieken áttekintett bemutatkozó előadást követő negyedik hónapban – az Egyesület közgyűlési jegyzőkönyvének tanúsága szerint –, 1995. február 25-én fogadta tagjává Molnár Tamást a Magyar Művészeti Akadémia, ajánlója Gyurkovics Tibor volt. Az MMA társadalmi szervezet ezen közgyűlésén még Andrassy Kurta János szobrászművész, Gerzson Pál, illetve Hann Ferenc művészettörténészt, Deim Pál és Páskándi Géza ajánlására választották taggá.

Molnár Tamás akadémikus 1995. november 30-án tartotta meg székfoglaló előadását: *Baloldal – jobboldal a művészetben* címen.

Gyurkovics Tibor vezette az ülést, opponensnek Hernádi Gyulát, illetve Dobai Pétert kérték fel.

Molnár Tamás előadása elején leszögezte: a jobb- és a baloldal felosztását a művészetben, sőt a tudományban is relevánsnak tartja. Kapcsolódóan – példaként – utalt Makovecz Imrének egy röviddel azelőtt megjelent *Magyar Nemzet*-interjújára, aki abban azt mondta, hogy az építészettel, mert az egy híd – ismert ez a makoveczy fordulat – összeköti az eget a földdel. Molnár szerint ez jellemző egy jobboldali gondolkodóra, művészre: művészetével a meglévőket összeköti, vagy ezeket teszi nyilvánvalóvá, felmutatva azokat; a művészi törekvés legfeljebb a meglévő (a teremtet Világ) kiegészítése lehet.

A székfoglaló akadémikus érvelése szerint a jobboldali általában hiszi, hogy van személyes Isten, aki a világot teremtette, és annak gondviselője (a gondviselőt a teremtés végeredménye örömmel töltötte el), a baloldali pedig azt tartotta, hogy annak a meggyőződése szerint a világ anyagi, azt kémiai és más reakciók hozták létre az őszanyagból, atomokból. Molnár a jobboldaliakról továbbá azt mondta, azt tartják: vannak ősi parancsok, törvények, s az ember számára ezek ismertek (a *Tízparancsolatra* és további biblikus vonatkozásokra utal); ezeknek hatniuk-működniük kell az intézményeinkben is, s nem hihetjük, hogy magunk – ahogy a korábbi előadásában ezt már kifejtette – választjuk meg a mikéntjét a földi létünknek, legalábbis hogyha azonos szellemi alapon állunk, mint Molnár. Az ő felfogásában a baloldal nem fogadja el az előbbieket. A véletlenszerűséget hirdeti, felporlasztja, atomizálja a valóságot; a társadalmi valóságot is: az egyéni jogokra helyezve a hangsúlyt.

Molnár Tamás előadása során kihangsúlyozza: „A művész, aki elsősorban ember, tehát elsősorban teremtmény, és csak másodsorban művész, ennek a művésznek a szándéka általában csak az lehet, határok, esetleg laza határok között, hogy reprodukálja azt, amit az ősképp vagy Isten teremtése elébe állított.” Kicsivel később így folytatja: „... tehát a művész reprodukálja a természetet, és ezzel a jobboldali gondolattal már hozzáteszem tulajdonképpen,

hogy a művésznek nem az a kötelessége, hogy újat teremtsen, a teremtés szót a maga teljes súlyában szeretném érzékeltetni, tehát nem isteni a szerepe, hanem, mondjuk, Isten után másodrangú.”

Molnár szerint az örök rendben elhelyezkedően éli, élheti meg alkotói mivoltát a művész. Azaz, hogy a művész a soha nem voltat teremti meg, számára nem evidens, ő a „teremtés” szót a maga teljes súlyában – isteni tettként – érti, használja, ezért számára az ember, legyen az művész, a szó általa használt elsődleges jelentésében nem lehet teremtő, mert az kizárólag a Teremtő, az Isten. Erre a kijelentésére – Hernádi Gyulát kivéve – nem reflektálnak a megjelent művészek.

A művész alkotására – a folyamatra és a végeredményként elének táruuló művészeti alkotásra – egy példát hozott, a karikatúráét. A karikatúrának olyan alkotásnak kell lennie, mondja, amely nem egy az egyben reprodukál, de felismerhető marad, felismerhetőnek kell maradnia, azzal a néhány elemkiemeléssel, amely kiemelések az eredetitől eltérőt eredményeznek, amely kiemelések torzítanak, de így éri el a cél szerinti működését a karikatúra. Molnár Tamás szemlélete teleologikus, céltételező finalista volt. A célt a törvényadó Teremtő határozza meg.

...A nem-reprodukáló, a démiurgikus művész és művészetfelfogás számára elfogadhatatlan.

A soha nem voltra vagy a véletlenszerűre a Central Parkban épített pöcegödrot, továbbá a véletlenszerűen össze-forrasztott fémdarabokat mint műalkotások példáit hozza fel. A nem-reprodukáló, a démiurgikus művész és művészetfelfogás számára elfogadhatatlan, ez már az a „torzítás”, ami az előbb felhozott karikatúránál több, és ezért kevesebb.

Száma a művész akkor erkölcsös mint művész (azaz nem valláserkölcsös vagy közkerkölcsös vonatkozásban, emberi/polgári értelemben), ha nem torzít a felismerhetetlenségig. Alkotása „egy tükörkép, amiben fel lehet ismerni Isten adományát, a teremtést...”

Itt emelte be előadásába a démiurgosz fogalmát (amelynek attikai használata a művészre is vonatkozott, illetve Platónról metafizikai többletjelentéssel bír), és amely fogalom Molnár munkásságában sokat elemzett, használt, meghatározó és jelentős volt.

A már korábban jelzett álláspontja szerint, ha a teremtést nem fogjuk fel tökéletesként (azaz egyszerűen szólva: a teremtés rossz), akkor a démiurgosz javít, tökéletesít,

felülírja a saját teremtő aktusával a megelőzőt. Molnár ezt nem fogadja el.

A démiurgosz fogalmi elemzése után – az életművében is jelentős – Sartre-kritikáját érinti még székfoglaló előadása keretei között: az akaratlagosan nem-szépet alkotó művész szándékát akképpen értelmezi, hogy az politikai töltettel bír: a rossz (értsd ez alatt: kapitalista) világban a szép ne javítson, először formálja át a világot (javítsák illetékesek azt szocialistává)...

Itt lezárja előadását, jelezve, igyekezett bizonyítani a művészet területén is a két típus: bal- és jobboldali értelmezhetőségét.

Kocsár Miklós, az első hozzászóló jelzi, egy rezsím rátelepedett a baloldaliságra, valamint azt is mondja: az egyén (a művész) életútja során változhatnak az említett jellemzők, típusok. Ezt követően beszélt Dobai Péter, mint az egyik opponens, aki nem opponenciát szándékozott mondani, hanem az előadás témájánál szélesebb szellemi keretek között mondott ellent.

Opponenciájában Hernádi Gyula a jobb- és baloldal fogalmait axiológiai értelemben „szennyezettnek” tartotta; továbbá kimondta magáról – mivel a jobboldali nem haladás- és változéspárti –, hogy ő a molnári értelemben baloldali.

...az örök renden belüli esetlegesség megengedett.

Molnár finalista szemléletével szemben a véletlen, a szabadság, a szimmetria és az aszimmetria fogalmaira épít. Molnár Tamás válaszában jelezte: a létezés jellemzői mindezek, vihetnek a végső cél felé, az örök renden belüli esetlegesség megengedett, a változás elfogadott számára, az egész felől nézve mindennek megvan a helye, a célszerűsége az eseménytörténetben (legfeljebb ez számunkra nem tárul fel).

A szabadság definiálásánál nem közeledtek az álláspontok, Hernádi azt mondta: „Az én definícióm szerint a szabadság az tulajdonképpen az Istenné válás finalista formája. Az Istenné válás, ami azt jelenti, hogy a fizikai, kémiai, biológiai, pszichológiai és szociológiai téridő korlátok legyőzése. [...] ... az egész civilizáció erről szól. Tehát a szabadság azt jelenti, hogy legyőzöm a téridő korlátokat s akkor választási lehetőségem van a különböző, optimálisnak hitt variánsok közül.”

Ezt követően Keserü Katalin is bekapcsolódott a beszélgetésbe a vitát művészettörténeti irányba mozdítva; Makovecz Imre ekkor szólott hozzá, és visszakanyarította a beszélgetést az eredeti vágányra, megerősítve az előadó

álláspontját, ekképpen: „Hajlamos vagyok arra, hogy a mélyen tisztelt előadónknak ezt a különös premisszáját, hogy van jobboldal és baloldal, maradéktalanul elfogadjam.” Példákat hozott, hogy igenis látszódik valakinek a munkásságán: a világnézete balra vagy jobbra sorolható-e, s jelzi, alapvetően ekképpen létezik két magyarországi művészeti akadémia.

Makovecz előbbi hozzászólása után a bal- és jobboldali felosztást Hernádi Gyula végleg elutasítja, „szamárságnak” tartva. Szerinte a szabadság mellett állókra és az az ellen tevékre osztható világunk. És a bal-jobb opponenciára, illetve a Molnár Tamás által korábban elmondott tükrözés-/reprodukcióelméletre így reagál zárásképpen: „Érdekes, hogy a tükörképben a bal- és a jobboldal felcserélődik, a fent és a lent nem.”

A beszélgetésnek a korábbiakban bemutatottakon túl érdemi módon részese volt még – az első hozzászólások adta sorrendben sorolva – Farkas Ferenc, Pongrácz Zoltán, Bozay Attila, továbbá Supka Manna.

Molnár Tamás az előadás és a beszélgetés közben többször jelezte, alapvetően ő is idegenkedik ettől a felosztástól, mert ezek nem tiszta fogalmak, s nem a művészetre alkalmazottak, de mégis úgy érzi, hogy ezekkel és a mögöttes értékek felmutatásával értelmezhetővé válik mindaz, amit mondott.

Miért fontos nekünk Molnár Tamás székfoglalója, annak témaválasztása? Azért, mert ez egy olyan egyesület tagjától hangzott el, amely szabad egyesülés, lehetett volna egy művészklub is. De nem ekként működött. A társaságalkotás szabadságában és működése autonómiájában tizenkilenc éven keresztül, amíg létezett, a művészeti témák mellett a társadalmi, közéleti kérdések hasonlóan hangsúlyosak voltak. Az egyesületi tagság maga választotta ezt az utat, s álláspontom szerint ez a tematizálás és működés alapozta meg a köztestületté válás – nem jogi vagy politikai, hanem – tagságra alapozott lehetőségét.

De visszatérve Molnár Tamás székfoglalójára. Komoly vita alakult ki a világnézeti bal-jobb felosztás alkalmazhatóságáról a művészet és művészek vonatkozásában, viszont az közel két évtized távlatából is jól érezhető, hogy a jelenlévők számára a felvetés nem volt egy az egyben elutasítható vagy elfogadható, azaz a beszélgetés folytatásának lehetőségét megadó, nyitott kérdésként velük maradt; így előadásával a filozófus elérte a célját.

Befejezve székfoglalója összefoglalását, Molnár akadémikus helyzetértékelő és hitvalló zárógondolatait idézem:

„Itt én vagyok a tanú, mondhatnám, a koronatanú azzal, hogy én jöttem ide, tehát nekem ez az ország a szívemen van és idegen, ezért mondhatnám, hogy jobban észreveszem azokat a dolgokat, amiket a bennszülöttek nem észlelnek. S azt merem állítani, hogy itt a filozófia és minden más is ugyanazon a nívón van, mint Nyugaton.

Ezzel persze nem dicsérem, sőt, lehúztam a dolgokat, de Nyugaton nagyon alacsony fokon áll mindez, elsősorban a filozófia, mert nincs filozófia ma már Nyugaton, nyelvészeti hülyeséget tanítanak. Ha valaki meg tudná menteni, az inkább Kelet-Európában van, mint Nyugaton. Itt vannak, nem csak Magyarországon, komoly gondolkodók, és ezt látom a diákjaimon, akik értelmes, remek dolgozatokat író fiatal emberek és lányok. Az érdemi diákok felette állnak az amerikai kollegáinknak.”⁷

Folytatva a történetet a már MMA-tag Molnár professzor magyarországi elismeréseiből két államit emelek ki: 1998-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével tüntették ki, 2000-ben pedig Széchenyi-díjat kapott.

A Széchenyi-díjra való fölterjesztést Makovecz Imrétől idézem – az aláírás 1999. október 14-i keltezésű –, az indoklás így szól: „Molnár Tamás filozófus filozófiai és szellemtörténeti munkássága példaszerű következetességről beszél, az európai gondolkodás egyik legjelesebb hazai megjelenítője, aki amióta csak teheti, hazajár, hogy pedagógiai munkásságát az itthoni egyetemeken is kamatoztassa. Szellemi frissessége, nyitottsága révén a hazai filozófiai közéletnek is jeles szereplőjévé vált.” A felterjesztés alapján 2000. március 15-én Molnár Tamás megkapta a legmagasabb hazai tudományos állami elismerést.

2003 és 2008 között Molnár Tamás a Magyar Tudományos Akadémia Nyugati Magyar Tudományos Tanács Elnöki Bizottságának a tanácsadó testületi tagja volt.

2004-ig rendszeresen itthon tölti az évek felét, majd ezt követően betegsége miatt már nem hagyja el amerikai otthonát; Richmondban, 2010. július 20-án távozik az élők sorából.

A Molnár professzor halála előtti év októberében Frenyó Zoltán – aki akkor az MTA Filozófiatudományi Intézetének főmunkatársa volt (s korábban ugyanúgy a tanárom, mint Molnár Tamás vagy a már említett Mezei Balázs, továbbá a Molnár Tamás Kutatóintézetet a kezdetektől vezető Molnár Attila Károly, s legvégül, de nem utolsósorban a Molnár Tamás szellemi örökségének gondozásában jelentős részt vállaló Turgonyi Zoltán úgyszintén) – konferenciát szervezett az idős filozófus tiszteletére a Sapientia Hittudományi Főiskolán. Azért ott, mert a ko-

rábbi elképzelésekkel ellentétben a tudományos találkozó az MTA keretei között nem volt megszervezhető,⁸ bár az is elmondható, hogy a végül külső helyszínen megvalósult konferenciát Pálinkás József MTA-elnök nyitotta meg.

Önmagában megmutatja azt a hozzáállást (valójában ignorálást), amivel a magyar filozófiai kánonalkotók vagy kánonképzők Molnár Tamáshoz – továbbá a tengerentúlon hasonlóan jelentős karriert befutott magyar származású filozófus kollégáihoz – viszonyulnak, ha levesszük a polcra és fellapozzuk a 2007-ben, az Akadémia Kiadó gondozásában megjelent *Akadémiai Kézikönyv* sorozat *Filozófia* című kötetét –; a kötet, nyugodtan mondhatjuk, hogy a magyar filozófia elmúlt tizenöt-húsz évének „legvaskosabb vállalkozása” – érdemi részei cca. 1350 oldalt tesznek ki –, ebből 24-25 oldal szól a magyar filozófiáról, ennek *Kommunizmus és posztkommunizmus* alfejezetcím alatt olvasható az utolsó négy oldala, amelyben nem említik meg Molnár Tamást,⁹ ahogyan a két éve elhunyt John Lukacsot (Lukács Jánost) vagy John Kekest (Kékes János) sem, azaz Molnár Tamás hiába volt a halála előtti másfél évtizedben itthon is aktív, nem került bele a magyar filozófiai kánonba.

Mindez nem azt jelenti, hogy a magyar filozófiatörténet tárgyalásakor ne írnanak Molnár Tamásról. Írnak,¹⁰ a probléma, hogy sem az egészet (a magyar filozófia történetét), sem a részt (a gondolkodó életművét) célzóan nem „történetbeszélés” zajlik, legfeljebb „szakmai életrajzok” bemutatása.

Az írás utolsó előtti szellemi egységében – Molnár Tamás filozófusi-alkotói sajátosságának bemutatásához – a *Valóságban* megjelent Mezei Balázs-tanulmányt idézem ismét, mert – számunkra itt és most, a mai Magyar Művészeti Akadémián is – fontos gondolatot hoz föl a cikk: „Molnár pályája az egyetemi-akadémiai filozófia és az akadémián kívüli, mozgalmi jellegű szellemi ébredés fórumainak határvidékén futott. Disszertációja és első munkái még oly részletességgel fogalmazódtak, amint azt az egyetemi világ elvárja. Ám publicisztikai sikere, amely országos hírnevet [az Egyesült Államokban, később több nyugat-európai országban – K. T. G.], majd nemzetközi elismertséget biztosított számára, hamarosan könyveiben is érezte hatását: munkái egyre inkább az alkotómű-

⁷ *Akadémiai beszélgetések 1.* Szerk. NAGY Franciska, Bp., Magyar Művészeti Akadémia, 2000, 71.

⁸ A hazai filozófiatörténet-írás kezdeteiről, a kánonalkotás és a 2009-es Molnár Tamás-konferencia történetéről bővebben FRENYÓ Zoltán: *A filozófusok szénatása és a nemzet filozófiája – Szempontok a magyar filozófiai kánon problémájához* = *Magyar Szemle*, 2020. október 22. http://www.magjarszemle.hu/cikk/20201022_a_filozofusok_szenatusa_es_a_nemzet_filozofiaja_szempontok_a_magyar_filozofiai_kanon_problemajához (letöltve: 2020. 11. 08.)

⁹ A kritika élesebb fókuszú, ha akár Maurice Halbwachsnak az emlékezet szociális keretének kidolgozását adó elméletére gondolunk. Minderre a kánon fogalmának, problematikájának, illetve a kanonizálás gyakorlatának a szempontjából érdemes figyelmet fordítani. Erről korábban KUCSERA Tamás Gergely: *Művészet-intézmény-filozófia*. Pécs, PTE, 2021, 10. [file:///C:/Users/kucsera.tamas/Downloads/kucsera-tamas-gergely-phd-2021%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/kucsera.tamas/Downloads/kucsera-tamas-gergely-phd-2021%20(1).pdf) (letöltve: 2021. 06. 04.)

¹⁰ Lásd HELL Judit – LENDVAI L. Ferenc – PERECZ László: *Magyar filozófia a XX. században I–II.* Bp., Áron, 2001, II.

vész stílusjegyeit hordozzák és egyes meglátások, gondolatok kimondása mellett kevesebb figyelem jutott az érvek aprólékos kifejtésére és az ellenérvek részletes vizsgálatára. Molnár az eszmetörténész és elemző szerepét fokozatosan cserélte fel az egzisztencialista gondolkodó szerepével, és egyre inkább a stílusos megfogalmazás, a láttató szókimondás került írásainak középpontjába.

Molnár ezen írásmódja a bölceleti esszé műfaját követi...¹¹

Az idézetek miatt az esszé fogalma beemelhető a Molnár Tamásról szóló írás témái közé, és így – a személyéről szóló megemlékezés során – egy elméleti téma is tárgyalható.

Molnár Tamás – erre utaltam már korábban is – nagyon erős Kant-kritikából indult ki (amely kritikai elemzése álláspontom szerint nemcsak a kantit, de az azt időben jóval megelőző karteziánus szemléletet is célba vehette volna, de jelen írásnak nem célja a Molnár-kritika; mert akkor az is megvizsgálandó lenne, hogy a Molnár Tamás által a königsbergi filozófusnak tulajdonítottak valóban kantiak-e vagy későbbi gondolkodók kapcsolódó elméletei, esetleg Kant-félreértelmezések). A molnári kritika szerint ez a szellemi út a szubjektivizálódás, valamint a szaktudományos működés felé vitte el a filozófiát.

...metafizikamentessé, majd -ellenessé és a megismerés terén szubjektivizálóvá vált.

A kortárs bölceletről szóló kritikájában a szaktudományos és a valóságegészről elforduló, a „szigorú tudomány” állapotában lévőként írta le a filozófiát – amely filozófia korábban metafizikamentessé, majd -ellenessé és a megismerés terén szubjektivizálóvá vált. Mindez – hasonlóság alapján – összevethető a Hans-Georg Gadamer *Igazság és módszer*ben megfogalmazottakkal, azokkal, amiket a 2002-ben elhunyt német filozófus az Immanuel Kant utáni esztétika és művészet állapotára vonatkozóan megfogalmazott, és amelyre a következőkben röviden kitérek.

Gadamernél az etikai a politikait is jelenti a következő szövegrészben, ahol így ír: „...Kant volt az, aki minden esztétikai és érzésmozzanattól megtisztította az etikát. [...] Amit Kant az esztétikai ítélőerő kritikájával legitimált és legitimálni akart, az az esztétikai ízlés szubjektív általánossága volt, melyben már nyoma sincs a tárgy meg-

ismerésének, a »szépművészetek« területén pedig a zseni fölénye minden szabálysztétikával szemben [...] Az esztétikai ítélőerő transzcendentális igazolása megalapozta az esztétikai tudat autonómiáját, s a történeti tudatnak ebből kellett levezetnie saját legitimitációját. Így a radikális szubjektivizálás, mely az esztétika kanti újraalapozásában rejlett, valóban korszakot teremtett. Azzal, hogy a természettudományok elméleti ismeretein kívül minden teoretikus ismeretet diszkreditált, arra kényszerítette a szellemtudományokat, hogy öneszmélésükben a természettudományok módszertanára támaszkodjanak.¹² Azaz a gadameri elemzés szerint az „esztétikai” időszakban, a szubjektivizálással és a relativizáló egyéniesítéssel a közösségi (politikai, etikai) elveszíti jelentőségét; így „szakad ki” az esztétika – mint a nem-objektív ítéletek tanagyakorlata – abból a művészetfilozófiából, amely mint filozófia, a természettudományok felől nézve eleve nem lehet(ett) „módszeres, szigorú, ténymegállapító”.¹³

Véleményem szerint a bemutatottak – a Molnár-féle bölcelelértelmezés és a Gadamer-féle esztétikaértelmezés – alapján megalapozott állítások, állításom: szupradiszciplináris módon lehet megközelíteni akár a művészetek elemzését, a művészet(ek) általános elméletét; továbbá kapcsolódóan arról is meg vagyok győződve – és erről a *Művészet-intézmény-filozófia* című dolgozatomban a közelmúltban már írtam –, hogy az esszé az a heurisztikus műfaj, amely lehetővé teszi, hogy művészetéről általános elméletalkotó érvénnyel és módon értekezzünk.

És ez miért fontos számomra? S talán az is mondható: számunkra?

Mert a bölceleti esszé műfaját – mint ehhez a megközelítéshez formát és keretet adó műfajt – írta-alkalmazta leginkább a munkássága során Molnár Tamás, s itt és emiatt is kapcsolódik személye és működése a jelen Magyar Művészeti Akadémiájához.

Elsőként – mintegy felvezetésképpen –, s mert nem elhanyagolandó tény, megjegyzem: nem volt véletlen, hogy az MMA művészetelméleti lapjának – a *Magyar Művészetnek* – 2013-as útnak indításakor az ötletet felvető előterjesztésem és a kapcsolódó egyeztetések során is kiemelten fontosnak tartottam az esszé műfajának hangsúlyos jelenlétét a létrejövő folyóiratban. Ez meg is valósulhatott, hiszen ebben is – s még sok már kérdésben – teljes mértékben egyetértettünk Kulin Ferencsel, akit a köztestület akkori elnöksége a főszerkesztőségre meghívott, s amely feladatot tavaly tavaszig oly kiválóan ellátott.

De visszatérve: a Molnár Tamás-i életmű, a néhai akadémikus filozófia- és valóságfelfogása miért is lehet fontos

¹¹ MEZEI: i. m. (2012), 6.

¹² GADAMER, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Ford. BONYHAI Gábor, Bp., Gondolat, 1984, 51.

¹³ Ezt korábban már idéztem, és álláspontomat kifejtettem. KUCSERA: i. m. (2021), 18.

a Magyar Művészeti Akadémia mint nemzeti, kortárs és összművészeti köztestület számára, azaz számunkra?

Mert itt és most elvi alapot adhat nekünk, a XXI. századi kortársaknak a nem szubjektívizáló, a nem-ideologikus módon, hanem az egyesek összességét magába foglaló és általános érvényre törekvő szemlélő-vizsgáló művészetelmélet művelésére.

A művészeti ágakhoz kapcsolódó elméleti tudományágak, illetve az esztétika és a művészetfilozófia korunkban is szoros kapcsolattal bír, amelyben a filozófia általánosítja a tudományos törvényszerűségeknek tartott eredményeket, bölcséleti alapot is biztosítva ezzel a művészetek összességének (magának a művészetnek). Itt a legnehezebb a művészetfilozófia és a művészetelmélet elhatárolása.

Az általános művészetelmélet összművészeti vizsgálati elve és gyakorlata egyfelől az összes művészeti ág esetében való alkalmazhatóságot, másfelől ezek egymáshoz kapcsolódását és átmeneteit, egymásra gyakorolt hatását is jelenti. Így az általános művészetelmélet – hermeneutikai értelemben felfogott egésze – más, mint a részek összessége.

Az általános művészetelmélet vizsgálja, hogy miként tükröződik vissza az ember a műalkotásokban, továbbá magának az alkotás folyamatának mikéntjét és mindezek vizsgálatát is integráltan szemléli-elemzi, nyilvánvalóvá téve – az összes társadalmi alrendszerben – az alkotó és alkotás, a közönség és művész(et) oda-vissza hatásait.

Így a művészetfilozófiától eltérően a művészetelmélet alapvetően a gyakorlat felől indulva jut el teoretikus megállapításokig.

Ez a művészetelmélet a gyakorlatban a molnári értelmezés (a korábban bemutatott filozófiakritika) szerint nem-filozófiai szellemi tevékenység, viszont létrejöttét és működését megalapozhatja a bölcsélet.

És az előbbieken leírt általános művészetelmélet formai és tartalmi egységét az esszé mint értekező próza adja, adhatja, amely műfaji értelemben akár önállóan is tekinthető, mivel sajátos, az irodalom (azaz művészet) és

a bölcsélet (vagy akár a tudomány) határán álló-mozgó heurisztika.

Mindezekért a diszciplinaritáson túlmutató tárgynak, az általános művészetelméletnek a művelését a műfaji értelemben átmeneti, nyitott esszé teszi lehetővé.¹⁴

Összegezve a fentieket: Molnár Tamás a filozófiát akarta újra az örök törvények és kérdések, valamint a valóság-egész szemlélése felé fordítani. Nála, ennek a nem-szaktudományos filozófiának a nyelvi formája a bölcséleti esszé.

Én az örök törvényekre alapozottan létező valóság részeként, emberi tevékenység eredményeként létrejött művészeti alkotások tapasztalása-értelmezése felől gondolom el az általános érvényű – mert a valóságegészre reflektáló – művészetelméletet; ennek az ugyancsak nem-diszciplináris szellemi munkálatnak a nyelvi formája úgyszintén a bölcséleti esszé.

Így jutottunk el Molnár Tamás személyén és szellemi jelenlétén keresztül az általános művészetelmélet lehetőségéig.

Lezárva a Molnár Tamás professzor úrról és munkásságáról, továbbá a Művészeti Akadémián belüli működéséről szóló írást, a már idézett *Akadémiai beszélgetések* kötetből, annak *Előszavából* Makovecz Imre zárógondolatát hozom ide, felfedve ezzel a jelen tanulmány címét adó idézetet.

„A beszélgetés folytatódik. Mi más lehet egy Akadémia, mint beszélgetés a titokzatos világról egy bolygón, mely ismeretlen célja felé halad. Azok beszélgetése ez, akiket megvert a Föld azzal, hogy az én központi és örök élményével halandónak kell elfogadnia önmagát.”¹⁵

S igen, halandók vagyunk, Világunk sem örök. De ha hiszünk – Makovecz Imréhez, Molnár Tamáshoz hasonlóan – az „ismeretlen cél” örökkévaló Alkotójában – s lelkünk okán a vele való hasonlóságunkban –, akkor a „beszélgetés folytatódik”.

¹⁴ Minderről részletesen KUCSERA: *i. m.* (2021)

¹⁵ MAKOVECZ Imre: *Előszó = Akadémiai beszélgetések 1. i. m.* (2000), 7.